JORH
Journal of Religions & Health
J Religions & Health, 2024; 4(1): ----. Doi: 10.32592/jorh.4.1.---
https://aijrh.umsha.ac.ir/

Original Article

An Examination of Leprosy through the Lens of Islamic Teachings

Akbar Sajedi[1*], Abdolnaser Rafi[2], Mirjafar Tabatabaei Chaharborj[3]

1- Tabriz University of Medical Sciences; Tabriz, Iran
2- Department of Laboratory Sciences, Tabriz University of Medical Sciences, Tabriz, Iran
3- Department of Islamic Teachings, Tabriz University of Medical Sciences, Tabriz, Iran

Article history:
Received: 06 August 2023
Revised: 16 September 2023
Accepted: 22 October 2023
ePublished: 06 November 2023

*Corresponding author: Akbar Sajedi, Tabriz University of Medical Sciences; Tabriz, Iran

Email: akbarsajedi@gmail.com

Abstract

Background and Objective: Leprosy (also known as Hansen's disease) is a disease that has been addressed in Islamic teachings. These teachings include recommendations regarding the causes, prevention, and treatment of leprosy. The present study aimed to organize and explain these recommendations.

Materials and Methods: This study was conducted through the library research method, searching such terms as "leprosy" and "leper" in narrative texts and examining the aforementioned terms in article databases.

Results: Islamic teachings provide nearly 30 recommendations for overcoming leprosy, categorized into four groups: causes of infection, comprehensive prevention and treatment methods, exclusive prevention methods, and exclusive treatment methods. The search results indicated that leprosy has been examined by researchers with jurisprudential, legal, and medical experiences. Nonetheless, no comprehensive research has ever examined leprosy by examining Islamic sources.

Conclusion: Among the four categories, teachings related to prevention method have the highest frequency, followed by those related to causes of infection. Teachings related to exclusive treatment and comprehensive prevention and treatment have, respectively, the lowest frequency. The Islam-recommended methods for the prevention and treatment of leprosy are very simple, low-cost, and natural. Regular skin and hair hygiene, avoiding illicit sexual relations, and using body-strengthening nutrients, along with spiritual practices, such as reciting Quranic verses, prayers, and supplications, highlight the miraculous scientific nature of Islam, while confirming skin-related empirical research.

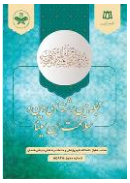
Keywords: Infection, Islam, Leprosy, Narratives, Prevention, Treatment

Please cite this article as follows: Sajedi A, Rafi A, Tabatabaei Chaharborj M. An Examination of Leprosy through the Lens of Islamic Teachings. J Religions & Health. 2024; 4(1): ---. DOI: 10.32592/jorh.4.1.---

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

Copyright © 2023 Journal of Religions and Health. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cite

JOHE
مجله بین رشته ای دین و سلامت ابن سینا
دوره ۴، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳، صفحات
https://aijrh.umsha.ac.ir/
UMSHA Press

مقاله پژوهشی

نگرشی بر بیماری جذام از منظر آموزه‌های اسلامی

اکبر ساجدی[1*]، عبدالناصر رفیع[2]، میرجعفر طباطبایی چهاربرج[3]

۱. دانشگاه علوم‌پزشکی تبریز، تبریز، ایران
۲. گروه علوم‌آزمایشگاهی دانشگاه علوم‌پزشکی تبریز، تبریز، ایران
۳. گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم‌پزشکی تبریز، تبریز، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۵/۱۵
تاریخ ویرایش مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۲۵
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۳۰
تاریخ انتشار مقاله: ۱۴۰۲/۰۸/۱۵

تمامی حقوق نشر برای دانشگاه علوم پزشکی همدان محفوظ است.

* **نویسنده مسئول:** اکبر ساجدی، دانشگاه علوم‌پزشکی تبریز، تبریز، ایران

ایمیل: akbarsajedi@gmail.com

چکیده

سابقه و هدف: جذام از بیماری‌هایی است که در آموزه‌های اسلام موردتوجه قرار گرفته است. در این آموزه‌ها توصیه‌هایی ناظر به زمینه‌های ابتلا، پیشگیری و درمان جذام وارد شده است. سامان‌دهی توصیه‌های مزبور ازیک‌سو و تبیین آن‌ها ازسوی‌دیگر از اهداف پژوهش است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش با روش کتابخانه‌ای انجام شده و با جست‌وجوی واژگانی نظیر «جذام» و «مجذوم» در متون روایی و با جست‌وجوی عناوین پیش‌گفته در پایگاه‌های ارائه مقالات به بررسی آن‌ها پرداخته است.

یافته‌ها: آموزه‌های اسلامی برای مقابله با جذام در چهار قالب زمینه‌های ابتلا، شیوه‌های جامع پیشگیری و درمان، شیوه‌های پیشگیریِ تنها و شیوه‌های درمانِ صرف قریب به سی توصیه را ارائه کرده‌اند. یافته‌ها در حوزه جست‌وجوی مقالات حاکی است که موضوع جذام در تحقیقات پژوهشگران با صبغه فقهی، حقوقی، پزشکی بررسی شده و هیچ تحقیق جامعی تاکنون جذام را با رویکرد پژوهش در منابع اسلامی بررسی نکرده است.

نتیجه‌گیری: آموزه‌های ناظر به پیشگیری بیشترین فراوانی را در بین چهار قالب پیش‌گفته داشته و آموزه‌های ناظر به زمینه‌های ابتلا در رتبه دوم و آموزه‌های ناظر به درمانِ صرف و آموزه‌های جامع پیشگیری و درمان به ترتیب کمترین فراوانی را در بین آموزه‌های اسلامی دارند. راه‌های پیشنهادی اسلام برای پیشگیری و درمان جذام بسیار ساده، کم‌هزینه و طبیعی است. توجه به بهداشت منظم پوست و مو، پرهیز از روابط جنسی نامشروع، استفاده از مواد مغذّی تقویت‌کننده بدن، در کنار امور معنوی نظیر آیات قرآن، ادعیه و اذکار ضمن تأیید پژوهش‌های تجربی مرتبط با پوست از اعجاز علمی دین مبین اسلام حکایت دارد.

واژگان کلیدی: جذام، ابتلا، درمان، پیشگیری، اسلام، روایات

استناد: ساجدی، اکبر؛ رفیع، عبدالناصر؛ طباطبایی چهاربرج، میرجعفر. نگرشی بر بیماری جذام از منظر آموزه‌های اسلامی. مجله بین رشته ای دین و سلامت ابن سینا، بهار و تابستان ۱۴۰۳؛۴(۱): ----

مقدمه

بنابر اعلام اداره کنترل سل و جذام وزارت بهداشت، امروزه بیماری جذام بسیار کاهش یافته و سال‌هاست کشور جمهوری اسلامی ایران وارد مرحله حذف شده است، به‌طوری‌که در سال ۱۳۷۱ با میزان شیوع ۰/۴ در ده هزار نفر جمعیت وارد مرحله حذف بیماری در سطح کشوری و به ترتیب در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۷۶ وارد مرحله حذف در سطح استانی و شهرستانی شده است. شمار موارد جدید جذام نیز از سال ۱۳۶۴ روندی رو به کاهش داشته است. میزان شیوع کشوری در سال ۱۳۹۳، ۰/۰۰۳ در ده هزار نفر جمعیت محاسبه شده و میزان کشف موارد نیز ۰/۰۳ در یک‌صد هزار نفر جمعیت بوده است. در سال ۱۳۹۳، ۲۶ مورد جدید بیماری گزارش شده است که از این تعداد ۲۰ مورد ایرانی هستند. میزان شیوع جهانی نیز بیش از ۹۰ درصد کاهش یافته است. حدود ۱۶ میلیون مورد بهبود یافته و از ۴ میلیون معلولیت پیشگیری شده است. شیوع جهانی جذام در آغاز سال ۲۰۱۴ میلادی ۱۸۹۰۱۸ مورد و تعداد جهانی موارد جدید در سال ۲۰۱۳ میلادی ۲۳۲۸۵۷ مورد بوده است. از سه کشور هند، برزیل و اندونزی نیز در سطح جهانی دارای بیشترین موارد جدید گزارش شده هستند [۱].

آنچه مقاله حاضر دنبال می‌کند، نگرشی دینی به مقوله جذام

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

است. جذام ازجمله بیماری‌هایی است که در آموزه‌های اسلامی سخن از آن به‌میان آمده است. در این آموزه‌ها روش‌های پیشگیری و درمان این بیماری به‌صراحت مطرح شده است. تنوّع و پراکندگی روش‌ها ازیک‌سو و قابلیت بررسی داشتن آن‌ها ازسوی‌دیگر مقتضی است کاری تحقیقاتی در راستای سامان‌دهی و تبیین آموزه‌ها صورت پذیرد. ازاین‌رو، پژوهش حاضر به‌دنبال یافتن پاسخ به این پرسش است که منابع اسلامی چه شیوه‌هایی برای پیشگیری و درمان جذام ارائه کرده‌اند؟ این پژوهش با هدف اصلی پیش‌گفته، اهداف فرعی ذیل را دنبال می‌کند: [۱] تقریب بین منابع اسلامی با پزشکی نوین در روش‌های پیشگیری، کنترل و درمان جذام، [۲] اشاره به راه‌های سرایت جذام در راستای تبیین اعجاز علمی بیانات دینی و [۳] زمینه‌سازی برای تحقیقات پزشکی در راستای یافتن ارتباط بین برخی از موارد مطرح‌شده در روایات نظیر زکام با بیماری جذام.

تعریف بیماری جذام

جذام یا آکله بیماری عفونی مسری و مزمنی است که پوست، عصب‌های پیرامونی و استخوان‌ها را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد [۲]. در برخی متون به این بیماری داءالاسد نیز اطلاق شده است [۳]. از بیماری‌های مخصوص انسان است که در زبان فارسی به آن خوره گفته می‌شود. سیر این بیماری بسیار کُند بوده و با زخم‌های حاد تحلیل‌برنده انساج همراه است [۴]. معادل انگلیسی آن Leprosy است [۵].

عامل مولّد بیماری جذام اوّلین‌بار در سال ۱۸۷۴ میلادی توسط پزشکی نروژی به نام جرارد هنریک آرموئر هانسن[1] شناسایی شد. هانسن برای بررسی وضعیت بیماران جذامی با سفرهای متعددی براساس مطالعات اپیدمیولوژیک[2] نتیجه گرفت که این بیماری باید مسبّب قابل‌سرایت ویژه داشته باشد، نه یک منشأ وراثتی. وی متقاعد شد که عاملی شبه‌باکتری انتقال بیماری از فرد مبتلا به دیگری است. این تفکّر جسورانه زمانی شکل گرفته بود که درک درستی از مفهوم بیماری مسری وجود نداشت و هنوز کسی نشان نداده بود که میکروارگانیسم می‌تواند سبب ایجاد بیماری در انسان شود. سرانجام هانسن اجسام میله‌ای‌شکلی به نام مایکوباکتریوم لپره[3] که گاهی‌اوقات به آن باسیل هانسن نیز می‌گویند را در برآمدگی‌های بیماران جذامی کشف کرد. البته عدم حمایت اطرافیان وی و به سخره گرفتن نتیجه مطالعاتش سبب شد که هانسن با تردید درمورد کشف خود سخن بگوید و آنچه را مشاهده کرده بود، نه به‌عنوان باکتری عامل، بلکه چیزی شبیه باکتری معرفی کند [۶].

مایکوباکتریوم لپره عامل مولّد بیماری جذام است که در گرفتاری‌های پوست و اعصاب محیطی وجود دارد و به تخریب بافتی و تغییر شکل آن به‌علت از دست دادن حس و فعالیت حرکتی بافت منجر می‌شود [۷].

جذام عفونت منتشره‌ای است که اصولاً اعصاب محیطی و پوست را مبتلا می‌سازد و دو شکل دارد: [۱] لپروماتوز و [۲] توبرکولوئید. در بیماران مبتلا به جذام توبرکولوئید درجه بالایی از ایمنی نسبت به مایکوباکتریوم لپره وجود دارد و در بافت‌ها باسیل‌های خیلی کمی یافت می‌شود. این شکل از بیماری به‌صورت تکه‌های سرخی (اریتمی) بر روی پوست همراه با ضخیم‌شدگی و حسّاس بودن عصب‌ها تظاهر می‌نماید. در این شکلِ عفونت، حس بافت‌ها از بین می‌رود و به صدمات تصادفی مکرّر منجر می‌شود که به همراه معلولیت حرکتی به بدشکلی و نقص عضو منتهی می‌شود. بیمارانی که دارای جذام لپروماتوز هستند، درجه پایینی از ایمنی نسبت به مایکوباکتریوم لپره دارند و تعداد زیادی باسیل در اعصاب محیطی و پوست آن‌ها یافت می‌شود. بیماری با درگیری وسیع پوست به همراه پلاک‌های اریتمی و نودول تظاهر می‌کند. پوست ضخیم و ایجاد صورتی شبیه شیر یکی از مشخصات این بیماری است [۷].

نام‌گذاری جذام به داءالاسد جالب‌توجه است. در وجه این تسمیه چنین گفته شده است: «به جذام داءالاسد می‌گویند؛ چون این بیماری صورت فرد مبتلا را تغییر می‌دهد و آن را در وانمودنش به ناتوانی و گردی چشمان شبیه صورت شیر می‌گرداند[4]» [۳].

انتقال و سرایت بیماری جذام

راه‌های انتقال بیماری جذام هنوز دقیقاً اثبات نشده است، ولی به‌احتمال قوی می‌توان راه‌های ذیل را جزء عوامل انتقال جذام برشمرد: دستگاه تنفس، دستگاه گوارش، پوست، ازطریق رحم مادر به نوزاد، تماس با بعضی حیوان‌ها، حشرات و خاک محیط اطراف [۸].

علم پزشکی اذعان می‌کند که به‌احتمال‌زیاد راه سرایت جذام ترشّحات بینی جذامی باشد. در بیماری جذام مایکوباکتریوم لپره و مایکوباکتریوم توبرکولوزیس ازطریق ترشّحات بینی فرد مبتلا منتقل می‌شود. مایکوباکتریوم لپره در کشورهای گرمسیری و نیمه‌گرمسیری یافت می‌شوند و در حدود ۱۱ – ۱۰ میلیون نفر را مبتلا می‌کند. عفونت در کودکان یا بالغین اتفاق می‌افتد، اما به‌علت دوره کمون طولانی ۱۰-۲۰ ساله و یا بیشتر، معمولاً بیماری بالینی در بزرگ‌سالان دیده می‌شود [۷]. جالب‌توجه این‌که در روایات چهل‌سالگی به‌عنوان مرز ابتلا به بیماری‌های سختی چون جذام معرفی شده است. طبق روایات مزبور، اگر کسی تا چهل‌سالگی به جذام مبتلا نشود، دیگر به آن گرفتار نخواهد شد: علی بن مغیره از امام صادق(ع) نقل می‌کند که حضرت فرمود: «اگر عمر کسی تا چهل‌سالگی برسد، خدا او را از بیماری‌های سه‌گانه جنون، جذام و

---

1. Gerhard Armauer Hansen
2. Epidemiolgic
3. Mycobacterium Leprae

۴. لأنّها تهجم علی وجه صاحبها فتجعل وجهه کوجه الأسَد فی تَعَجُّزِه و استدارة عینیه.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

پیسی ایمن سازد[۵]» [۹].

در آموزه‌های دینی توصیه‌هایی درباره نحوه برخورد با جذامی مطرح شده است که بنابر احتمالی ضعیف به مسئله سرایت بیماری ازطریق تنفّس فرد مبتلا ناظر باشد. حضرت رسول اکرم(ص) فرمود: «همانا خداوند متعال برای شما مسلمانان ۲۴ کار را مکروه دانسته است ... و ازجمله این‌که با مردی که مرض جذام دارد معاشرت و صحبت شود، مگر اینکه بین آن دو به‌اندازه یک ذرع فاصله باشد. ... از شخص جذامی فرار کن، همان‌طور که از شیر فرار می‌کنی[۶]» [۱۰،۱۱] و در حدیث زید بن ثابت وارد شده است که حضرت در پیمان ثقیف هنگامی‌که مردم با ایشان بیعت می‌کردند، به یک جذامی فرمودند: «برگرد، من با تو از همین جا بیعت کردم[۷]» [۱۲]. البته معنای حدیث احتمالات دیگری نیز دارد که طبق آن دیگر ناظر به بحث سرایت و واگیرداشتن بیماری جذام نخواهد بود. ازجمله اینکه حضرت اصلاً درباره سرایت بیماری جذام نفیاً و اثباتاً چیزی بیان نکرده و هدفش از برگرداندن جذامی این بوده که نمی‌خواست فرد جذامی وارد جمع مسلمانان شود و نگاه‌های تحقیرآمیز آنان او را ناراحت کند [۱۳].

امروزه مشخص شده است که این بیماری چندان مسری نیست و فقط در صورت تماس طولانی و نزدیک بیمار با فرد سالم، سرایت می‌کند [۱۴]. درنتیجه نمی‌توان به‌راحتی روایات بالا را ناظر به مسئله سرایت دانست، به‌ویژه اینکه روایاتی وجود دارند که به تماس نزدیک با جذامی دلالت داشته که ذیل عنوان «اخلاق‌شناسی جذام در آموزه‌های دینی» مورداشاره قرار خواهند گرفت.

اخلاق‌شناسی جذام در آموزه‌های دینی

در کنار توصیه‌هایی که دین درباره پیشگیری و درمان جذام بیان کرده، اخلاقیاتی را در راستای توجه به احساسات روحی و درمان او مبذول داشته است. روایات فراوانی به‌صورت عمومی خدمت، محبت و پرستاری بیماران را موردتوجه قرار داده است. مُرازِم بن حکیم گوید: با محمّد بن مُصادِف هم‌سفر شدم. ولی هنگامی‌که به مدینه رسیدیم، بیمار شدم. رفیقم، محمّد، دائماً به مسجدالنبی می‌رفت و مرا تنها می‌گذاشت. از او نزد پدرش مصادف شکایت کردم و او جریان را به امام صادق(ع) عرض کرد. حضرت به محمّد پیام فرستاد که نشستن تو نزد بیمار ثوابش بیشتر از نماز در مسجدالنبی است[۸][۱۵]. یا در روایت دیگری از رسول‌الله(ص) چنین نقل شده است: «هرکس در برآوردن نیاز بیماری بکوشد، خواه آن نیاز را برآورد و خواه برنیاورد، از زیر بار گناهان خویش بیرون می‌رود، به‌سانِ روزی که از مادر زاده شده است[۹]» [۱۶].

اما درخصوص بیماری جذام نیز روایاتی که با اخلاق پزشکی منطبق است، وارد شده است. به‌عنوان‌مثال، در روایتی از نگاه تیز و ادامه‌دار به جذامیان نهی شده است: پیامبر گرامی(ص) فرمود: «نگاهتان را به اهل بلا و جذامیان زیاد ادامه ندهید؛ چراکه این کار آن‌ها را اندوهگین می‌کند[۱۰]» [۱۷].

از امام صادق(ع) نقل شده است که حضرت فرمود: «روزی امام سجّاد(ع) درحالی‌که بر مرکبش سوار بود، از کنار جذامیان گذر می‌کرد. آن‌ها که به خوردن غذا مشغول بودند، حضرت را به صرف غذا دعوت کردند. حضرت فرمود: اگر روزه‌دار نبودم، دعوت شما را می‌پذیرفتم. سپس حضرت به منزلشان تشریف برده و دستور دادند غذای لذیذ و پاکیزه‌ای فراهم شود و جذامیان را به طعام دعوت فرموده خود با آنان غذا خوردند[۱۱]»[۱۸]. طبق روایات بالا، نه‌تنها درمان و توجه به سلامتی بیماران و جذامیان اهمیت دارد، بلکه نیازهای روحی و عاطفی آنان نیز باید در نظر گرفته شود. طبیعی است که محبت و توجه عاطفی تأثیر بیشتری در درمان آن‌ها خواهد داشت.

یافته‌های پزشکی در پیشگیری و درمان جذام

طبق تحقیقات پزشکی، جذام بیماری قابل‌درمانی است. داروهایی ازقبیل ریفامپسین، داپسون و کلوفازیمین به‌عنوان درمان جذام مورداستفاده قرار می‌گیرند. واکسیناسیون با ب. ث. ژ (BCG) نیز می‌تواند فرد را در برابر بیماری سل و جذام محافظت کند. درمان جذام به نوع بیماری بستگی دارد. در جذام لپروماتوز، درمان با ترکیبی از داپسون، ریفامپیسین و کلوفازیمین به مدت دو سال صورت می‌گیرد. در جذام توبرکلوئید درمان شش‌ماهه با ریفامپیسین و داپسون انجام می‌شود. رویارویی با بیماران مبتلا به جذام در انگلستان خیلی معدود بوده و در صورت مواجهه بایستی آن‌ها جهت درمان به لپرولوژیست ارجاع داده شوند [۷].

نتایج

آموزه‌های اسلامی را در مسئله جذام می‌توان تحت چهار عنوان

---

۵. إِذَا بَلَغَ الْمَرْءُ أَرْبَعِينَ سَنَةً آمَنَهُ اللَّهُ مِنَ الْأَدْوَاءِ الثَّلَاثَةِ الْجُنُونِ وَ الْجُذَامِ وَ الْبَرَصِ.

۶. إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ كَرِهَ لَكُمْ أَيَّتُهَا الْأُمَّةُ أَرْبَعاً وَ عِشْرِينَ خَصْلَةً ... وَ كَرِهَ أَنْ يُكَلِّمَ الرَّجُلُ مَجْذُوماً إِلَّا أَنْ يَكُونَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْمَجْذُومِ قَدْرُ ذِرَاعٍ. ... فِرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ فِرَارَكَ مِنَ الْأَسَدِ.

۷. ارجع فقد بَايَعتُكَ.

۸. عَنْ مُرَازِمِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ: زَامَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ مُصَادِفٍ فَلَمَّا دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ اعْتَلَلْتُ فَكَانَ يَمْضِي إِلَى الْمَسْجِدِ وَ يَدَعُنِي وَحْدِي فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إِلَى مُصَادِفٍ فَأَخْبَرَ بِهِ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ قُعُودُكَ عِنْدَهُ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِكَ فِي الْمَسْجِدِ.

۹. مَنْ سَعَى لِمَرِيضٍ فِي حَاجَةٍ قَضَاهَا أَوْ لَمْ يَقْضِهَا خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.

۱۰. لَا تُدِيمُوا النَّظَرَ إِلَى أَهْلِ الْبَلَاءِ وَ الْمَجْذُومِينَ فَإِنَّ ذَلِكَ يَحْزُنُهُم.

۱۱. مَرَّ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ (ص) عَلَى الْمُجَذَّمِينَ وَ هُوَ رَاكِبٌ حِمَارَهُ وَ هُمْ يَتَغَدَّوْنَ فَدَعَوْهُ إِلَى الْغَدَاءِ فَقَالَ: أَمَا إِنِّي لَوْ لَا أَنِّي صَائِمٌ لَفَعَلْتُ فَلَمَّا صَارَ إِلَى مَنْزِلِهِ أَمَرَ بِطَعَامٍ فَصُنِعَ وَ أَمَرَ أَنْ يَتَنَوَّقُوا فِيهِ ثُمَّ دَعَاهُمْ فَتَغَدَّوْا عِنْدَهُ وَ تَغَدَّى مَعَهُم.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

دسته‌بندی کرد: دسته اوّل آموزه‌هایی است که زمینه ابتلا به جذام را برمی‌شمرد. دسته دوم آموزه‌هایی است که به عامل جامع پیشگیری و درمان مشترکاً ناظر است. دسته سوم به درمان تنها و دسته چهارم به پیشگیری تنها می‌پردازد. ازاین‌رو، بحث مقاله تحت چهار عنوان مزبور پیش خواهد رفت.

۱- آموزه‌های ناظر به علل و زمینه‌های ابتلا

۱-۱ زمینه‌های جذام در خود انسان

۱-۱-۱ خوردن غدّه‌های درون گوشت

طبق روایات خوردن غدّه‌های درون گوشت علاوه‌بر مضرّاتی که دارد، مسبّب جذام است. حضرت علی(ع) فرمود: «وقتی یکی از شما گوشت خرید، غدّه‌های داخل آن را بیرون بیاورد؛ زیرا تناول این غدّه‌ها رگ جذام را تحریک می‌کند[۱۲]» [۱۹]. تعبیر «یُحَرِّکُ» در این روایت ناظر به زمینه ابتلاست.

۱-۱-۲ خوردن تره‌تیزک به هنگام شب

تره‌تیزک جزء سبزی‌های خوراکی است که مزه‌اش تندوتیز است. ازجمله مواد زمینه‌ساز جذام تره‌تیزک است. مصرف شبانه این تره در روایتی موجب جذام معرفی شده است. از امام صادق(ع) نقل شده است که حضرت فرمود: «هرکه شب تره‌تیزک خورد، رگ جذام او در بینی‌اش شروع به جنبیدن کند[۱۳]» [۱۹].

۱-۱-۳ خلال با شاخه ریحان و انار

ازجمله موادی که برای جذام ممنوع شمرده شده، استفاده از شاخه ریحان و انار به‌عنوان خلال دندان است. توجه به بهداشت دهان و دندان و انتخاب وسیله و مادّه‌ای که برای خلال و شست‌وشوی آن به کار می‌آید، در سلامتی بدن حائز اهمیت است. طبق روایتی، خلال با شاخه‌های گیاه ریحان و درخت انار تحریک‌کننده جذام هستند. پیامبر خدا(ص) فرمود: «با چوب شاخه ریحان و شاخه انار خلال دندان مکنید؛ زیرا این دو رگ خوره را به جنبش درمی‌آورد[۱۴]» [۱۹]. عبارت «یُهَیِّجَانِ» ناظر به زمینه ابتلاست.

۱-۱-۴ اغتسال با آبی که قبلاً در آن غسل شده است

امروزه مشخص شده است که رعایت نکردن بهداشت نقش مهمی در انتقال و ابتلا به بیماری جذام دارد. بنابراین در مناطقی که آبشان آلوده است و رژیم غذایی ساکنانشان نادرست و محروم است، احتمال ابتلا به بیماری بالاست [۱۴].

پاکیزگی و تمیزی آبی که برای نوشیدن و امور بهداشتی استفاده می‌شود، از تأکیدات علمی و دینی است. امام رضا(ع) فرمود: «هرکس از حمّام سفالی را بردارد و آن را به خود بمالد تا تمیز شود و از این راه به مرض پیسی مبتلا شود، تنها خود را سرزنش کند و هرکس با آبی که قبلاً در آن غسل کرده‌اند، غسل کند و به جذام مبتلا شود، تنها خود را سرزنش کند[۱۵]» [۱۹]. طبق این روایت، عدم رعایت امور بهداشتی و استفاده کردن از وسایل غیرشخصی و آب غیربهداشتی عامل ابتلا به بیماری‌های پوستی نظیر پیسی و جذام است.

۱-۲ زمینه‌ها جذام در نسل انسان

۱-۲-۱ مجامعت با همسر حائض

مجامعت با همسرِ در حالت حیض از مصادیق روابط نامشروع است که انسان‌ها طبیعتاً از آن منزجر هستند.

به نقل از ابوعروه یا شعیب عقرقونی: یک روز چهارشنبه در زندان بر امام کاظم(ع) وارد شدم، درحالی‌که وی حجامت می‌کرد. به او گفتم: این روزی است که مردم می‌گویند هرکس در آن حجامت کند، گرفتار پیسی می‌شود. فرمود: «از این پیشامد بر کسی باید بیم داشت که مادرش در حال حیض او را آبستن شده است[۱۶]» [۲۰]. در روایتی از حضرت امام رضا(ع) آمده است: «مجامعت با همسر هنگام حیضش، جذام فرزند را ایجاد می‌کند[۱۷]» [۲۱]. پیامبر(ص) فرمود: «هرکس با همسرش، درحالی‌که حائض است، هم‌بستر و صاحب فرزندی جذامی یا مبتلا به پیسی شود، تنها خود را سرزنش کند[۱۸]» [۲۲]. نظیر این روایت در منابع دیگر نیز آمده است [۱۰].

در تحقیقی تطبیقی، مجامعت با حائض به‌لحاظ دینی و علمی بررسی شده است. محقّقان این پژوهش اذعان می‌کنند که آنچه در آموزه‌های دینی موردتأکید قرار گرفته، با یافته‌های علمی منطبق است [۲۳].

۲- آموزه‌های جامع پیشگیری و درمان

۲-۱ نمک

در آموزه‌های دینی خوردن نمک به‌عنوان عامل پیشگیری و درمان جذام معرفی شده است. در روایتی پیامبر گرامی اسلام می‌فرماید: «سه بار نمک خوردن پیش از غذا از بنی‌آدم ۷۲ نوع بلا را دور می‌سازد که ازجمله آن‌هاست: دیوانگی، خوره و

---

۱۲. إِذَا اشْتَرَى أَحَدُكُمْ لَحْماً فَلْيُخْرِجْ مِنْهُ الْغُدَدَ فَإِنَّهُ عِرْقُ الْجُذَامِ.

۱۳. مَنْ أَكَلَ الْجِرْجِيرَ بِاللَّيْلِ ضَرَبَ عَلَيْهِ عِرْقُ الْجُذَامِ مِنْ أَنْفِهِ.

۱۴. لَا تَخَلِّلُوا بِعُودِ الرَّيْحَانِ وَ لَا بِقَضِيبِ الرُّمَّانِ فَإِنَّهُمَا يُهَيِّجَانِ عِرْقَ الْجُذَامِ.

۱۵. مَنْ أَخَذَ مِنَ الْحَمَّامِ خَزَفَةً فَحَكَّ بِهَا جَسَدَهُ فَأَصَابَهُ الْبَرَصُ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ وَ مَنِ اغْتَسَلَ مِنَ الْمَاءِ الَّذِي قَدِ اغْتُسِلَ فِيهِ فَأَصَابَهُ الْجُذَامُ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ.

۱۶. عَنْ أَبِي عُرْوَةَ أَخِي شُعَيْبٍ أَوْ عَنْ شُعَيْبٍ الْعَقَرْقُوفِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ ع وَ هُوَ يَحْتَجِمُ يَوْمَ الْأَرْبِعَاءِ فِي الْحَبْسِ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ هَذَا يَوْمٌ يَقُولُ النَّاسُ إِنَّ مَنِ احْتَجَمَ فِيهِ أَصَابَهُ الْبَرَصُ فَقَالَ إِنَّمَا يُخَافُ ذَلِكَ عَلَى مَنْ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ فِي حَيْضِهَا.

۱۷. وَ إِتْيَانُ الْمَرْأَةِ الْحَائِضِ يُولِّدُ الجذام.

۱۸. مَنْ جَامَعَ امْرَأَتَهُ وَ هِيَ حَائِضٌ فَخَرَجَ الْوَلَدُ مَجْذُوماً أَوْ أَبْرَصَ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

پیسی[19]» [۲۴].

پیامبر(ص) به امام‌علی(ع) چنین سفارش کرده است: «یا علی، غذای خود را با نمک آغاز کن و با نمک نیز تمام گردان؛ چراکه هرکس غذای خود را با نمک شروع کند و با آن پایان بخشد، از ۷۲ نوع بیماری رها شود که ازآن‌جمله است: خوره، دیوانگی و پیسی[20]» [۱۹].

طبق روایت اوّل، مصرف نمک قبل از غذا عامل پیشگیری از جذام و طبق روایت دوم مصرف نمک قبل و بعد غذا عامل درمان جذام شمرده شده است. ازاین‌رو، می‌توان نمک را هم جزء عوامل پیشگیری از جذام دانست و هم جزء داروهای شفابخش تلقّی کرد. البته باید توجه کرد که نمک در کنار فوایدش، مضرّاتی دارد؛ چراکه استفاده بیش‌ازحدّ آن مضر است.

۲-۲ گل نرگس

در روایتی از پیامبر اکرم(ص) بوییدن گل نرگس درمان جذام معرفی شده است: «گل نرگس را هر روز ببویید، وگرنه هفته‌ای یک‌بار، وگرنه ماهانه و الاّ سالانه و اگر هم هیچ‌یک ممکن نشد، لااقل در طول عمر یک‌بار این گل را استشمام کنید؛ چون در دل نقطه‌ای از دیوانگی و خوره و پیسی وجود دارد که بوییدن گل نرگس، آن را از بین می‌برد[21]» [۲۴].

طبق این روایت، زمینه ابتلا به جذام در همه انسان‌ها وجود دارد و استفاده از عطرهای طبیعی موجود در عالم این زمینه را از بین می‌برد. بوی گل نرگس به‌اندازه‌ای اهمیت دارد که بوییدن روزانه یا هفتگی، ماهانه، سالانه و حتّی یک‌بار در عمر نیز برای پیشگیری و درمان این بیماری توصیه شده است. با توجه به توصیه به بوییدن ماهانه گل نرگس، احتمالاً خشک‌شده آن و همین‌طور عطر طبیعی آن هم قابل‌استفاده باشد.

در این روایت تصریح شده است که در قلب هرکس دانه‌ای از جذام وجود دارد. در اینکه مراد از قلب چیست، باید گفت که قطعاً دستگاه گردش خون مراد نیست. واژه «یقلعها» در این روایت ناظر به درمان جذام است. پس گل نرگس را می‌توان عامل پیشگیری و درمان جذام دانست.

۲-۳ حجامت

حجامت ازجمله روش‌های مرسوم منابع اسلامی است. حجامت هم عامل پیشگیری جذام معرفی و هم برای درمان آن توصیه شده است. در روایتی آمده است که حضرت امام رضا(ع) بعد از دستور به حجامت و رعایت مواردی ازجمله نوشیدن برخی از مایعات چنین فرموده است: «اگر به این دستور عمل کنی، از انحراف صورت، لکه‌های سفید پوست، پیسی و خوره در امان خواهی ماند[22]» [۲۱]. واژه «فَقَدْ أَمِنْتَ» در این روایت ناظر بر پیشگیری بودن حجامت است.

در روایت دیگری چنین آمده است که پیامبر به سر خود اشاره کرد و فرمود: «بر شما باد حجامتِ از سر که برای بیماری‌هایی نظیر دیوانگی، خوره، پیسی، خارش و درد دندان سودمند است[23]» [۲۵]. واژه «تَنفَعُ» در این روایت صریح در درمان بودن حجامت است.

۳- آموزه‌های ناظر به درمان جذام

۳-۱ آیه «یَمْحُوا اللَّهُ ما یَشاءُ ...» و «اَلْحَمْدُ لِلَّه فاطِرِ ...»

سفارش شده است که برای برص و جذام آیه سی‌ونهم رعد و یکم فاطر خوانده، نوشته و بر شخص موردنظر آویخته شود. متن عبارتی که بایستی خوانده، نوشته و آویخته شود، چنین است: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ یَمْحُوا اللَّهُ ما یَشاءُ وَ یُثْبِتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْکِتابِ الْحَمْدُ لِلَّه فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ جاعِلِ الْمَلائِکَةِ رُسُلًا أُولِی أَجْنِحَةٍ مَثْنی وَ ثُلاثَ وَ رُباعَ بِاسْمِ فُلَانِ بْنِ فُلَانَةَ[24]» [۲۵]. به نظر می‌رسد به قرینه سفارش به نوشتن و آویختن بر شخص موردنظر، این دعا به درمان بیماری جذام ناظر باشد.

۳-۲ آب گوشت گاو

در روایاتی تهیه غذا از گوشت گاو و خوردن آن به نحو آبگوشت، درمان جذام معرفی شده است. امام کاظم(ع) فرمودند: «هرکس آب گوشت گاو بخورد، خداوند پیسی و خوره را از او دور می‌کند[25]» [۱۷]. تعبیر «أَذهَبَ» در این روایت بیشتر ناظر به درمان بودن آبگوشت است.

---

۱۹. ثَلاثُ لُقَمات بِالْمِلْحِ قَبْلَ الطَّعَامِ تَصْرِفُ عَنِ ابْنِ آدَمَ اثْنَیْنِ وَ سَبْعِینَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ مِنْهُ الْجُنُونُ وَ الْجُذَامُ وَ الْبَرَص.

۲۰. یَا عَلِیُّ افْتَتِحْ طَعَامَکَ بِالْمِلْحِ وَ اخْتِمْ بِالْمِلْحِ فَإِنَّ مَنِ افْتَتَحَ طَعَامَهُ بِالْمِلْحِ وَ خَتَمَ بِالْمِلْحِ عُوفِیَ مِنِ اثْنَیْنِ وَ سَبْعِینَ نَوْعاً مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ مِنْهُ الْجُذَامُ وَ الْجُنُونُ وَ الْبَرَصُ.

۲۱. شَمُّوا النَّرْجِسَ وَ لَوْ فِی الْیَوْمِ مَرَّةً وَ لَوْ فِی الْأُسْبُوعِ مَرَّةً وَ لَوْ فِی الشَّهْرِ مَرَّةً وَ لَوْ فِی السَّنَةِ مَرَّةً وَ لَوْ فِی الدَّهْرِ مَرَّةً فَإِنَّ فِی الْقَلْبِ حَبَّةً مِنَ الْجُنُونِ وَ الْجُذَامِ وَ الْبَرَصِ وَ شَمُّهُ یَقْلَعُهَا.

۲۲. فَإِنَّکَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ أَمِنْتَ مِنَ اللَّقْوَةِ وَ الْبَهَقِ وَ الْبَرَصِ وَ الْجُذَامِ بِإِذْنِ اللَّهِ تَعَالَی.

۲۳. عَلَیْکُمْ بِالْمُغِیثَةِ فَإِنَّهَا تَنْفَعُ مِنَ الْجُنُونِ وَ الْجُذَامِ وَ الْبَرَصِ وَ الْأَکِلَةِ وَ وَجَعِ الْأَضْرَاسِ.

۲۴. به نام خداوند بخشنده مهربان، خدا هرچه را بخواهد، نابود می‌کند و [یا] استوار می‌دارد و نوشته اصلی (علم الهی) تنها نزد اوست. ستایش مخصوص خدایی است که شکافنده (و آفریننده) آسمان‌ها و زمین است (و) فرشتگان را فرستادگانی قرار داد که دارای بال‌های دو دو و سه سه و چهار چهار هستند.

۲۵. مَنْ أَکَلَ مَرَقاً بِلَحْمِ بَقَرٍ أَذْهَبَ اللَّهُ تَعَالَی عَنْهُ الْبَرَصَ وَ الْجُذَامَ.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

۳-۳ ریحان

گیاه ریحان با نام علمی Ocimum basilicum L یکی از جنس‌های مهم تیره نعناع بوده و به‌عنوان یک گیاه دارویی شناخته‌شده در ایران مورداستفاده قرار می‌گیرد. اسانس این گیاه به طور عمده شامل فنیل‌پروپانوئیدهاست که در درمان بیماری‌هایی چون سردرد، اسهال، سرفه، زگیل، کرم روده و نارسایی‌های کلیوی مورداستفاده قرار می‌گیرد [۲۶].

امام صادق(ع) فرمود: «ریحان سبزی پیامبران است... و امان انسان از جذام است؛ هروقت در درون انسان جای گیرد، همه بیماری‌ها را فرومی‌نشاند[۲۶]» [۱۹]. تعبیر «قَمَعَ» صریح در درمان بودن ریحان است.

۴-۳ اسپند

اسپند با نام علمی Peganum harmala گیاهی است که از دیرباز بین انسان‌ها مصارف آیینی و دارویی داشته است. امروزه تأثیرات ضدّمیکروبی اسپند به اثبات رسیده است. در پژوهشی به‌منظور بررسی اثر ضدّمیکروبی عصاره‌های گیاه اسپند بر فرم منفرد و ساختارهای بیوفیلمی برخی از باکتری‌ها قابلیت عصاره‌های گیاه مزبور در مهار فرم منفرد باکتری‌های موردبررسی تأیید شد. براساس نتایج این پژوهش می‌توان عصاره‌های گیاه اسپند را به‌عنوان یک عامل ضدّمیکروبی مؤثر در مقابله با باکتری‌های موردمطالعه پیشنهاد کرد [۲۷]. در مطالعه‌ای دیگر با هدف تعیین اثر ضدّباکتریایی شش عصاره گیاهی دارچین، زردچوبه، آویشن، اسپند، بهارنارنج و بومادران در جلوگیری از رشد باکتری‌های مختلف نتایج قابل‌توجهی به دست آمد. ازآن‌جمله اینکه اسپند، زردچوبه و دارچین قدرت ضدّباکتریایی بالاتری دارند و می‌توان از آن‌ها به‌عنوان یک دارو استفاده کرد [۲۸].

ازجمله داروهای جذام در روایات اسپند است. از امام صادق(ع) درباره اسپند سؤال کردند، فرمود: «آن شفای هفتاد بیماری است که کمترین آن‌ها جذام است. پس مبادا که آن را از دست بدهید[۲۷]» [۱۷]. ترکیب «شِفَاءٌ مِنْ سَبْعِينَ» صریح در درمان بودن اسپند است.

۴- آموزه‌های ناظر به پیشگیری از جذام

۴-۱ برگ سنا

سنا با نام علمی Cassia Angustifolia و Cassia angustifolia Vahl یک گیاه ارزشمند دارویی و مقاوم به خشکی از خانواده گل ارغوان است. منشأ این گیاه عربستان و سومالی بوده و در هندوستان بومی شده است. برگ‌ها و میوه‌های این گیاه دارای ترکیبات آنتراکوینونی به نام سنوزوییدِ A و B است که کاربرد زیادی به‌عنوان ملیّن در صنعت داروسازی دارند. همچنین در این گیاه، ترکیبات گلیکوزیدی مانند رِین، کریزوفنل، امودین و آلو-امودین نیز وجود دارد. گیاه سنای هندی علاوه‌بر خاصیت مسهلی، در درمان بزرگی طحال، کم‌خونی، حصبه، وبا، یرقان، نقرس، روماتیسم، تومورها و برونشیت نیز به کار می‌رود [۲۹].

ازجمله موادی که در منابع اسلامی به‌عنوان پیشگیری از جذام مطرح شده است، برگ سناست. امام صادق(ع) می‌فرماید: «اگر مردم خاصیت سنا را بدانند، هر مثقالش را به یک مثقال طلا می‌خریدند. سنا از لکه‌های بدن، پیسی، خوره، دیوانگی، فلج و انحراف صورت امان می‌بخشد. به سنا، مویز سرخ بی‌هسته و هلیله کابلی و هلیله زرد و سیاه به‌اندازه مساوی افزوده گردد و به وزن سه درهم (ده گرم) ناشتا خورده شود و موقع خواب نیز همان مقدار مصرف شود که این سیّد دواهاست[۲۸]» [۲۵]. واژه «امان» صریح در پیشگیری است و تعبیر «سید الادویه» هرچند قرینه‌ای برای درمان بودن برگ سناست؛ چون دارو زمانی استفاده می‌شود که شخص بیمار شده باشد، اما آنچه مسلم است عامل پیشگیری بودن سنا نسبت به جذام است. البته قابل‌ذکر است که سنا دارویی است که به‌خاطر فواید و خواصش در اکثر نسخه‌های منابع اسلامی وجود دارد. بهترین روش استفاده آن دم کردن است.

۴-۲ شلغم

شلغم با نام علمی Brassica Napus L گیاهی دارویی است که در طب سنّتی کاربردهای گوناگونی دارد. در مطالعه‌ای با هدف بررسی اثرات ضدّباکتریایی عصاره الکلی گیاه شلغم بر روی تعدادی از باکتری‌های بیماری‌زا معلوم شد که عصاره گیاه مزبور از رشد باکتری‌های موردآزمایش جلوگیری می‌کند. این تحقیق اذعان می‌کند که عصاره الکلی گیاه در شرایط آزمایشگاهی بر رشد باکتری‌های بیماری‌زا اثرات مهارکنندگی قابل‌ملاحظه‌ای داشته است [۳۰].

از امام صادق(ع) نقل شده است که فرمود: «بر شما باد شلغم. پس آن را بخورید و مداومت کنید در آن ... هیچ‌کس نیست که در او ریشه‌ای از جذام نباشد. پس این ریشه را با شلغم بسوزانید[۲۹]» [۱۹]. تعبیر «فَأَذِيبُوهُ» صریح در پیشگیری شلغم از جذام است.

۴-۳ چغندر

چغندر با نام علمی Beta vulgaris گیاه معروفی است. از امام

---

۲۶. الْحُوكُ بَقْلَةُ الْأَنْبِيَاءِ ... وَ هُوَ أَمَانٌ مِنَ الْجُذَامِ إِذَا اسْتَقَرَّ فِي جَوْفِ الْإِنْسَانِ قَمَعَ الدَّاءَ كُلَّهُ.

۲۷. الحرمل ... هُوَ شِفَاءٌ مِنْ سَبْعِينَ دَاءً أَهْوَنُهُ الْجُذَامُ فَلَا تَغْفُلُوا عَنْه.

۲۸. لَوْ عَلِمَ النَّاسُ مَا فِي السَّنَا لَقَابَلُوا كُلَّ مِثْقَالٍ مِنْهُ بِمِثْقَالَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ أَمَا إِنَّهُ أَمَانٌ مِنَ الْبَهَقِ وَ الْبَرَصِ وَ الْجُذَامِ وَ الْجُنُونِ وَ الْفَالِجِ وَ اللَّقْوَةِ وَ يُؤْخَذُ مَعَ الزَّبِيبِ الْأَحْمَرِ الَّذِي لَا نَوَى لَهُ وَ يُجْعَلُ مَعَهُ هَلِيلَجٌ كَابُلِيٌّ وَ أَصْفَرُ وَ أَسْوَدُ أَجْزَاءً سَوَاءً يُؤْخَذُ عَلَى الرِّيقِ مِقْدَارَ ثَلَاثَةِ دَرَاهِمَ وَ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ مِثْلَهُ وَ هُوَ سَيِّدُ الْأَدْوِيَةِ.

۲۹. عَلَيْكُمْ بِالسَّلْجَمِ فَكُلُوهُ وَ أَدِيمُوا أَكْلَهُ ... فَمَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَ بِهِ عِرْقٌ مِنَ الْجُذَامِ فَأَذِيبُوهُ بِأَكْلِه.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

صادق(ع) روایت شده است که فرمود: «خوردن چغندر در برابر جذام ایمنی می‌دهد[۳۰]» [۲۵]. تعبیر «یُؤَمِّنُ» صریح در پیشگیری چغندر از جذام است.

۴-۴ تره‌گندنا (الکراث)

کراث که در فارسی گندنا گویند [۳۱]، با نام علمی Allium ampeloprasum نوعی از تره است. از امام صادق(ع) درباره تره سؤال شد، فرمود: «آن را بخورید که در آن چهار ویژگی است: بوی دهان را خوش می‌سازد، بادها را از بدن می‌راند، بواسیر را ریشه‌کن می‌کند و هرکس را که بدان مداومت کند، از جذام ایمن می‌دارد[۳۱]» [۱۹]. تعبیر «أَمَانٌ» صریح در پیشگیری تره از جذام است.

۴-۵ بهداشت هفتگی ناخن و موی پشت لب

توجه منظم به بهداشت پوست، مو و ناخن می‌تواند در پیشگیری از بیماری‌های پوستی مؤثر باشد. حضرت امام صادق(ع) به عبدالله بن هلال می‌فرماید: «در روز جمعه ناخن و شاربت را کوتاه کن و اگر ناخنت کوتاه است، آن را سوهان بزن که هرگز دیوانگی، خوره و پیسی به تو نرسد[۳۲]» [۱۹]. تعبیر «لا یصیبک» صریح در پیشگیری است. در این روایات هم به امور بهداشتی فردی توجه شده و هم نظم در آن موردتأکید قرار گرفته است. ازسویی، رعایت بهداشت فردی به روزی تعطیل، یعنی جمعه، واگذاشته شده است. توجه به این نکته که جذام یک بیماری پوستی است، تأثیر بهداشت پوست، مو و ناخن در پیشگیری از آن را به‌خوبی توجیه می‌کند.

۴-۶ شانه زدن ابرو

امام صادق(ع) فرمود: «شانه زدن ابروان امان است از خوره[۳۳]» [۱۷]. واژه «امان» صریح در پیشگیری است.

۴-۷ گشادی آستین و بهداشت موی دماغ

توجه به نوع لباس و بهداشت بدن ازجمله مواردی است که در پیشگیری جذام مؤثر است. طبق روایتی حضرت امام صادق(ع) گشادی و تنگ نبودن آستین و بهداشت موی دماغ را مانع ابتلا به جذام معرفی کرده است. حضرت می‌فرماید: «گشادی آستین و موی بینی امان از خوره است[۳۴]» [۱۹]. جلوگیری موی دماغ از ابتلا به جذام با مطلبی که در سرایت و انتقال بیماری جذام گفته شد، کاملاً هماهنگ است. همان‌گونه که گذشت، طبق مطالعات پزشکی و دینی، تنفس مهم‌ترین راه انتقال بیماری جذام است [۷] و [۸]. ازاین‌رو، توجه به حکمت موهایی که به‌صورت خدادادی می‌روید و اهتمام به بهداشت بینی می‌تواند مانع از ورود بسیاری از میکروب‌ها، ویروس‌ها، باکتری‌ها ازجمله باکتری جذام به بدن شود. اما درعین‌حال تنگی یا گشادی آستین چه ارتباطی با پیشگیری از جذام دارد، نیازمند بررسی است. البته کاملاً قابل‌قبول است که پوشیدن لباس تنگ به‌خاطر عدم جریان هوای سالم و تعریق و اجتماع میکروب‌ها می‌تواند زمینه ابتلا به بیماری‌های پوستی را فراهم کند.

۴-۸ نوره و حنا

از موارد دیگری که در منابع اسلامی به‌عنوان عامل پیشگیری از جذام معرفی شده است، استفاده از نوره و حناست. نوره ازبین‌برنده میکروب و قارچ‌کش و بهترین پیشگیری از بیماری‌های پوستی است. از گذشته‌های دور تا امروز حنا یکی از مهم‌ترین و قابل‌توجه‌ترین گیاهان زینتی و دارویی برای ما ایرانی‌ها بوده است. حنا به گفته حکمای طب سنّتی ایران، گیاهی سردوخشک و هم گرم‌وخشک است. این گیاه رنگی خواص بسیاری نیز دارد و در طبّ عامیانه برای پیشگیری و درمان بسیاری از بیماری‌ها به کار می‌رفته است [۳۲]. در یک مطالعه، فعالیت ضدّمیکروبی عصاره حنا علیه باکتری‌های استافیلوکوکوس اورئوس (باکتری گرم‌مثبت) و سودوموناس آئروژینوزا (باکتری گرم‌منفی) با پایین‌ترین غلظتی که از رشد میکروارگانیسم‌ها جلوگیری می‌کند (MIC)، بررسی شد. یافته‌های این مطالعه استفاده از حنا را در درمان عفونت‌های پوست و زخم پیشنهاد می‌کند و همچنین به نظر می‌رسد که این مادّه طبیعی می‌تواند عامل امیدبخش در پیشگیری و درمان بیماری‌های پوستی باشد [۳۳].

حسین بن موسی، فرزند امام کاظم(ع)، درباره حضرت می‌گوید: «پدرم، موسی بن جعفر(ع)، هروقت تصمیم می‌گرفت به حمّام برود، دستور می‌داد سه مرتبه حمام را روشن کنند، به‌طوری گرم می‌شد که نمی‌توانست وارد شود تا سیاه‌های حبشی می‌رفتند برای پدرم فرش می‌گستردند. حضرت وقتی وارد می‌شد، از فرط گرما گاهی می‌نشست و گاهی می‌ایستاد. روزی از حمّام خارج شد. مردی از

---

۳۰. أَكْلُ السِّلْقِ يُؤَمِّنُ مِنَ الْجُذَامِ.

۳۱. الكراث ... كُلْهُ فَإِنَّ فيه أَرْبَعَ خِصَالٍ يُطَيِّبُ النَّكْهَةَ وَ يَطْرُدُ الرِّيَاحَ وَ يَقْطَعُ الْبَوَاسِيرَ وَ هُوَ أَمَانٌ مِنَ الْجُذَامِ لِمَنْ أَدْمَنَ عَلَيْهِ.

۳۲. خُذْ مِنْ شَارِبِكَ وَ أَظْفَارِكَ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهَا شَيْءٌ فَحُكَّهَا لَا يُصِيبُكَ جُنُونٌ وَ لَا جُذَامٌ وَ لَا بَرَصٌ.

۳۳. تَسْرِيحُ الْحَاجِبَيْنِ أَمَانٌ مِنَ الْجُذَامِ.

۳۴. سَعَةُ الْجِرْبَانِ وَ نَبَاتُ الشَّعْرِ فِي الْأَنْفِ أَمَانٌ مِنَ الْجُذَامِ.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

اولاد زبیر به نام کُنَید به او برخورد که در دستش اثر حنا داشت. حضرت فرمود: روی دستت چیست؟ عرض کرد: حنا. فرمود: پدرم که دانشمندترین فرد زمان خود بود، از پدر خود از جدّش نقل کرد که پیامبر اکرم(ص) فرمود: هرکس داخل حمّام شود، ابتدا نوره بکشد و سپس از فرق سر تا کف پا حنا به خود بمالد، برایش امان است از دیوانگی، خوره، پیسی و مرض خارش پوست تا مرتبه دیگر که باز نوره می‌کشد[۳۵]» [۱۹]. واژه «امان» در این روایت صریح در پیشگیری است.

۴-۹ زکام

در آموزه‌های فراوانی ابتلا به زکام به‌عنوان پیشگیری از جذام معرفی شده است. طبق این آموزه‌ها، بیماری زکام و سرماخوردگی که به ریزش ترشحات از چشم و بینی منجر می‌شود برای بدن نافع و سودمند است. از علی(ع) نقل شده که پیامبر خدا(ص) فرمود: «چهار چیز را بد ندانید که آن‌ها برای چهار چیز است: از زکام بدتان نیاید که آن امان از جذام است و از دمل بدتان نیاید که آن امان از برص است و از درد چشم بدتان نیاید که آن امان از کوری است و از سرفه بدتان نیاید که آن امان از فلج است[۳۶]» [۳۳]. سودمندی زکام به‌قدری مهم بوده که امامان فرزندان خود را هنگام ابتلا به آن درمان نمی‌کردند [۱۹]. امام صادق(ع) درباره پیامبر فرمود: «حضرت رسول(ص) خود را هنگام ابتلا به زکام درمان نمی‌کرد و می‌فرمود: هیچ‌کس نیست، مگر اینکه در او رگی از جذام وجود دارد؛ وقتی‌که به زکام مبتلا می‌شود، آن رگ را قلع‌وقمع می‌کند[۳۷]» [۳۴].

ازهرروی طبق این روایات، عدم ابتلا به زکام و درنتیجه خارج نشدن مایعات اضافی دماغ زمینه جذام را مستعد می‌کند. این مطلب نیازمند تحقیق علمی است. مقتضی است دانشمندان مسلمان پیرامون ارتباط زکام با جذام تحقیق کنند. البته امروزه ایمنی بدن به‌وسیله ورود برخی میکروب‌ها اثبات شده است. مطالعات تجربی بشر را به ساخت واکسن بیماری‌ها سوق داده است. واکسن عبارت است از میکروب‌های ضعیف‌شده مولّد امراض و یا سموم میکروبی ضعیف‌شده آن‌ها [۳۵]. البته تحقیقات پزشکی واکسن بـ‌ثژ را برای جذام توصیه می‌کند، ولی جالب‌توجه است که اوّلین واکسن توسط ادوارد جنر[۳۸] (۱۷۴۹-۱۸۲۳ میلادی)، پزشک انگلیسی در بیماری آبله، کشف شد [۳۶]. حال اگر رابطه زکام با جذام شناسایی شود، قطعاً یکی از وجوه اعجاز علمی بیانات دینی اثبات خواهد شد.

۴-۱۰ پیشگیری با آیات قرآن

الف. سوره نحل

امام محمد باقر(ع) فرمود: «هرکس سوره نحل را در هر ماه تلاوت کند، از قرض در این دنیا و هفتاد نوع بلا که سبک‌ترین آن‌ها دیوانگی، خوره و پیسی است، در امان خواهد بود[۳۹]» [۳۷]. واژه «کُفِیَ» در این روایت ناظر به پیشگیری سوره نحل از موارد یاد شده است.

ب. سوره یس

امام باقر(ع) فرمود: «هرکه سوره یس را یک‌بار در طول عمرش تلاوت کند، خداوند به تعداد همه آفریدگان در دنیا و همه آفریدگان در آخرت و آسمان به‌ازای هریک او را دو هزار هزار (دو میلیون) پاداش و حسنه نویسد و به همان تعداد از گناهانش پاک سازد و ناداری، بدهکاری، خانه‌خرابی، درماندگی، خوره، دیوانگی، وسواس و بیماری آسیب‌رسان او را نرسد[۴۰]» [۳۷]. تعبیر «لَمْ یُصِبْهُ» در این روایت صریح در پیشگیری سوره یس از بیماری‌هایی نظیر جذام است.

۴-۱۱ اذکار و ادعیه

الف. دعای پیامبر برای ایمنی از جذام و بیماری‌های بد

در روایت آمده که پیامبر(ص) از جذام و برخی بیماری‌ها بد به

---

۳۵. كَانَ أَبِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ (ع) إِذَا أَرَادَ دُخُولَ الْحَمَّامِ أَمَرَ أَنْ يُوقَدَ لَهُ عَلَيْهِ ثَلَاثاً وَ كَانَ لَا يُمْكِنُهُ دُخُولُهُ حَتَّى يَدْخُلَهُ السُّودَانُ فَيُلْقُونَ لَهُ اللُّبُودَ فَإِذَا دَخَلَهُ فَمَرَّةً قَاعِداً وَ مَرَّةً قَائِماً فَخَرَجَ يَوْماً مِنَ الْحَمَّامِ فَاسْتَقْبَلَهُ رَجُلٌ مِنْ آلِ الزُّبَيْرِ يُقَالُ لَهُ كُنَيْدٌ وَ بِيَدِهِ أَثَرُ حِنَّاءٍ فَقَالَ مَا هَذَا الْأَثَرُ بِيَدِكَ فَقَالَ أَثَرُ حِنَّاءٍ فَقَالَ وَيْلَكَ يَا كُنَيْدُ حَدَّثَنِي أَبِي وَ كَانَ أَعْلَمَ أَهْلِ زَمَانِهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ دَخَلَ الْحَمَّامَ فَاطَّلَى ثُمَّ أَتْبَعَهُ بِالْحِنَّاءِ مِنْ قَرْنِهِ إِلَى قَدَمِهِ كَانَ أَمَاناً لَهُ مِنَ الْجُنُونِ وَ الْجُذَامِ وَ الْبَرَصِ وَ الْأَكِلَةِ إِلَى مِثْلِهِ مِنَ النُّورَةِ.

۳۶. لَا تَكْرَهُوا أَرْبَعَةً فَإِنَّهَا لِأَرْبَعَةٍ لَا تَكْرَهُوا الزُّكَامَ فَإِنَّهُ أَمَانٌ مِنَ الْجُذَامِ وَ لَا تَكْرَهُوا الدَّمَامِيلَ فَإِنَّهَا أَمَانٌ مِنَ الْبَرَصِ وَ لَا تَكْرَهُوا الرَّمَدَ فَإِنَّهُ أَمَانٌ مِنَ الْعَمَى وَ لَا تَكْرَهُوا السُّعَالَ فَإِنَّهُ أَمَانٌ مِنَ الْفَالِجِ.

۳۷. كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) لَا يَتَدَاوَى مِنَ الزُّكَامِ وَ يَقُولُ: مَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَ بِهِ عِرْقٌ مِنَ الْجُذَامِ فَإِذَا أَصَابَهُ الزُّكَامُ قَمَعَهُ.

38. Edward Jenner

۳۹. مَنْ قَرَأَ سُورَةَ النَّحْلِ فِي كُلِّ شَهْرٍ كُفِيَ الْمَغْرَمَ فِي الدُّنْيَا وَ سَبْعِينَ نَوْعاً مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَايَا أَهْوَنُهُ الْجُنُونُ وَ الْجُذَامُ وَ الْبَرَصُ.

۴۰. مَنْ قَرَأَ يس فِي عُمُرِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خَلْقٍ فِي الدُّنْيَا وَ بِكُلِّ خَلْقٍ فِي الْآخِرَةِ وَ فِي السَّمَاءِ وَ بِكُلِّ وَاحِدٍ أَلْفَ أَلْفَ حَسَنَةٍ وَ مَحَا عَنْهُ مِثْلَ ذَلِكَ وَ لَمْ يُصِبْهُ فَقْرٌ وَ لَا غُرْمٌ وَ لَا هَدْمٌ وَ لَا نَصَبٌ وَ لَا جُنُونٌ وَ لَا جُذَامٌ وَ لَا وَسْوَاسٌ وَ لَا دَاءٌ يَضُرُّهُ.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

خدا پناه می‌برده است: «بارخدایا به تو پناه می‌برم از پیسی، دیوانگی، خوره و بیماری‌های بد[۴۱]» [۳۸]. تعبیر «اعوذ» هرچند صریح در پیشگیری نیست و به درمان نیز می‌تواند ناظر باشد، اما ارتباطش با پیشگیری بیشتر است.

ب. ذکر لاحول و لاقوه الاّ بالله

ابوبصیر از امام جعفر صادق(ع) نقل می‌کند که حضرت فرمود: «چون نماز شام و صبح را به‌جا آوری، هفت مرتبه بگو: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ، لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ. پس به‌درستی که هرکه این را بگوید، نه خوره به او می‌رسد و نه پیسی و نه دیوانگی و نه هفتاد نوع از انواع بلا[۴۲]» [۱۸].

از امام رضا(ع) نقل شده است که فرمود: «هر کس سه بار در بامداد و سه بار در آغاز شب بگوید: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، نه از شیطان و سلطانی بترسد و نه از پیسی و خوره‌ای هراس یابد»[۴۳][۱۸]. به‌اقتضای قاعده ادبی: «نکره در سیاق نفی مفید عموم است»؛ کسی که این ذکر را صبحگاهان و شامگاهان ورد زبان خویش ساخته، به اذن الهی اصلاً به هیچ برص و جذامی مبتلا نخواهد شد. در این دو روایت تعبیر «لَمْ يُصِبْهُ» و «لَمْ يَخَفْ» ناظر به پیشگیری است.

۴-۱۲ برآوردن نیاز مؤمن

عقبه بن خالد گوید: «من و معلی و عثمان به محضر امام جعفر صادق(ع) شرفیاب شدیم. پس چون حضرت ما را دید، فرمود: ... و برآوردن نیاز مؤمن دیوانگی، خوره و پیسی را دفع می‌کند[۴۴]» [۱۵]. تعبیر «يَدْفَعُ» ناظر به پیشگیری است.

۴-۱۳ خوردن ته‌مانده سفره

خوردن ته‌مانده سفره در روایات سفارش شده و مایه شفا از بیماری‌ها شمرده شده است: «امیر مؤمنان(ع) فرمود: «هرچه از سفره بریزد (خرده‌های غذا)، شفای همه دردهاست برای کسی که قصد استشفا به آن را داشته باشد[۴۵]» [۱۹]. این کار از روح متواضع، قانع و ساده‌زیستی انسان حکایت می‌کند و نمودی از کارهای نیک است.

در روایتی آمده است: «پیغمبر(ص) ابوایّوب انصاری را دید که خرده‌های غذا را که از سفره افتاده است، جمع می‌کند. حضرت فرمود: «زندگی تو پُربرکت باد»! ابوایّوب گوید: عرضه داشتم یا رسول‌اللّه(ص)! این دعا برای دیگری هم هست؟ فرمود: «آری، آنچه را تو خوردی (از خرده‌های غذا)، هرکس بخورد، همین دعا برای او نیز هست» و یا فرمود: «هرکه چنین کاری کند، خداوند او را از دیوانگی، خوره، پیسی، زرداب و کودنی نگهدارد[۴۶]» [۲۵]. تعبیر «وَقَاهُ اللَّهُ» ناظر به پیشگیری است.

۴-۱۴ شستن پای عروس توسط داماد

ابوسعید خدری گوید: «رسول خدا(ص) به علی بن ابی طالب(ع) سفارشی کرد و فرمود: یا علی هنگامی‌که عروس را به خانه خود می‌آوری، کفش او را از پای درآور تا بنشیند و پای او را با آب بشوی و آن آب را از در خانه تا آخرین نقطه حیاط خانه بریز؛ زیرا اگر چنین کنی، خداوند هفتاد هزار نوع تنگ‌دستی را از آن خانه ببرد و هفتاد هزار نوع برکت وارد کند و هفتاد رحمت نازل کند که بالین سر عروس بگردند تا اینکه برکتش به همه زوایای خانه تو برسد و عروس تا زمانی‌که در آن خانه هست، از دیوانگی، خوره و پیسی ایمن باشد[۴۷]» [۱۱]. در این روایت واژه «تَأْمَنَ» صریح در پیشگیری این کار از جذام است.

رعایت توصیه این روایت نه‌تنها عاملی برای مقابله با فقر، پیسی، جنون و جذام است، بلکه تأکیدی بر نکته ریزی است که می‌تواند سرآغاز شیرینی برای زندگی مشترک زوجین شود. شستن پای عروس توسط داماد حکایت از روح محبت و تواضع صمیمانه‌ای است

---

۴۱. اللهم إني أعوذ بک من البرص، و الجنون و الجذام، و سيّء الأسقام.

۴۲. إِذَا صَلَّيْتَ الْمَغْرِبَ وَ الْغَدَاةَ فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ * لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَإِنَّهُ مَنْ قَالَهَا لَمْ يُصِبْهُ جُذَامٌ وَ لَا بَرَصٌ وَ لَا جُنُونٌ وَ لَا سَبْعُونَ نَوْعاً مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ.

۴۳. مَنْ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ حِينَ يُصْبِحُ وَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ حِينَ يُمْسِي لَمْ يَخَفْ شَيْطَاناً وَ لَا سُلْطَاناً وَ لَا بَرَصاً وَ لَا جُذَاماً.

۴۴. دَخَلْتُ أَنَا وَ الْمُعَلَّى وَ عُثْمَانُ بْنُ عِمْرَانَ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَلَمَّا رَآنَا قَالَ: ... وَ قَضَاءُ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ يَدْفَعُ الْجُنُونَ وَ الْجُذَامَ وَ الْبَرَصَ.

۴۵. كُلُوا مَا يَسْقُطُ مِنَ الْخِوَانِ فَإِنَّهُ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَسْتَشْفِيَ بِهِ.

۴۶. وَ رَأَى النَّبِيُّ (ص) أَبَا أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيَّ يَلْتَقِطُ نُثَارَةَ الْمَائِدَةِ فَقَالَ ص بُورِكَ لَکَ وَ بُورِکَ عَلَيْکَ وَ بُورِکَ فِيکَ فَقَالَ أَبُو أَيُّوبَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ لِغَيْرِي قَالَ نَعَمْ مَنْ أَكَلَ مَا أَكَلْتَ فَلَهُ مَا قُلْتُ لَکَ أَوْ قَالَ مَنْ فَعَلَ ذَلِکَ وَقَاهُ اللَّهُ الْجُنُونَ وَ الْجُذَامَ وَ الْبَرَصَ وَ الْمَاءَ الْأَصْفَرَ وَ الْحُمْقَ.

۴۷. أَوْصَى رَسُولُ اللَّهِ (ص) عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ (ع) فَقَالَ يَا عَلِيُّ إِذَا دَخَلَتِ الْعَرُوسُ بَيْتَکَ فَاخْلَعْ خُفَّيْهَا حِينَ تَجْلِسُ وَ اغْسِلْ رِجْلَيْهَا وَ صُبَّ الْمَاءَ مِنْ بَابِ دَارِکَ إِلَى أَقْصَى دَارِکَ فَإِنَّکَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ أَخْرَجَ اللَّهُ مِنْ بَيْتِکَ سَبْعِينَ أَلْفَ لَوْنٍ مِنَ الْفَقْرِ وَ أَدْخَلَ فِيهِ سَبْعِينَ أَلْفَ لَوْنٍ مِنَ الْبَرَكَةِ وَ أَنْزَلَ عَلَيْهِ سَبْعِينَ رَحْمَةً تُرَفْرِفُ عَلَى رَأْسِ الْعَرُوسِ حَتَّى تَنَالَ بَرَكَتُهَا كُلَّ زَاوِيَةٍ فِي بَيْتِکَ وَ تَأْمَنَ الْعَرُوسُ مِنَ الْجُنُونِ وَ الْجُذَامِ وَ الْبَرَصِ أَنْ يُصِيبَهَا مَا دَامَتْ فِي تِلْکَ الدَّارِ.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

که زوجین برکت زندگیشان را با آبی که پاک‌کننده هر چیزی است، می‌جویند. طبیعی است که شروعی چنین سرانجامی نیک و بابرکت به اذن خدا خواهد داشت.

جدول ۱. جدول موارد مطرح‌شده در روایات

ردیف	مادّه یا فعالیت مطرح‌شده در روایت	زمینه ابتلا/پیشگیری/درمان
۱	خوردن غدّه‌های درون گوشت	زمینه ابتلا در خود
۲	خوردن شبانه تره‌تیزک	زمینه ابتلا در خود
۳	خلال با شاخه ریحان و انار	زمینه ابتلا در خود
۴	اغتسال با آبی که قبلاً در آن غسل شده است	زمینه ابتلا در خود
۵	مجامعت با همسر در حیض	زمینه ابتلا در نسل
۶	خوردن نمک	پیشگیری و درمان با امور مادّی
۷	بوییدن گل نرگس	پیشگیری و درمان با امور مادّی
۸	حجامت	پیشگیری و درمان با امور مادّی
۹	آیه یمحوا الله ما یشاء ... و الحمد لله الذی فاطر ...	درمان با امور معنوی
۱۰	خوردن آبگوشت گاو	درمان با امور مادّی
۱۱	خوردن ریحان	درمان با امور مادّی
۱۲	خوردن اسپند	درمان با امور مادّی
۱۳	نوشیدن دم‌نوش برگ سنا	پیشگیری با امور مادّی
۱۴	خوردن شلغم	پیشگیری با امور مادّی
۱۵	خوردن چغندر	پیشگیری با امور مادّی
۱۶	خوردن تره‌گندنا	پیشگیری با امور مادّی
۱۷	بهداشت با نوره و حنا	پیشگیری با امور مادّی
۱۸	بهداشت هفتگی ناخن و موی پشت لب	پیشگیری با امور مادّی
۱۹	شانه زدن ابرو	پیشگیری با امور مادّی
۲۰	گشادی آستین و بهداشت موی دماغ	پیشگیری با امور مادّی
۲۱	زکام شدن	پیشگیری با امور مادّی
۲۲	سوره نحل	پیشگیری با امور مادّی
۲۳	سوره یس	پیشگیری با امور مادّی
۲۴	دعای پیامبر	پیشگیری با امور معنوی
۲۵	لاحول و لاقوۀ الا بالله	پیشگیری با امور معنوی
۲۶	قضای حاجت مؤمن	پیشگیری با امور معنوی
۲۷	خوردن ته‌مانده سفره	پیشگیری با امور معنوی
۲۸	شستن پای عروس	پیشگیری با امور معنوی

جدول۲ . درصد شیوه‌ها در روایات

آموزه‌های ناظر به زمینه ابتلا	٪۱۷/۸۵
آموزه‌های ناظر به جامع پیشگیری و درمان	٪۱۰/۷۱
آموزه‌های ناظر به درمان تنها	٪۱۴/۲۸
آموزه‌های ناظر به پیشگیری تنها	٪۵۷/۱۴

جدول ۳. درصد به‌صورت کلی

آموزه‌های ناظر به پیشگیری به‌صورت کلی	٪۷۴/۸۵
آموزه‌های ناظر به درمان به‌صورت کلی	٪۲۴/۹۹

نتیجه‌گیری

اسلام به بیماری‌های مختلفی ازجمله جذام نظر داشته و در راستای پیشگیری و درمان آن روش‌هایی ارائه کرده است.

روش‌های اسلامی را می‌توان ذیل دو عنوان کلی روش‌های مادّی و معنوی دسته‌بندی کرد.

روش‌های اسلامی بیشتر ناظر به کنترل و پیشگیری جذام است و در مواردی درمان نیز مدّنظر بوده است.

نزدیک به سی روش درباره پیشگیری و درمان جذام که تقریباً

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]

دوسومش روش‌های مادّی و یک‌سوم معنوی است، در آموزه‌های دینی وارد شده است.

راه‌های پیشنهادی اسلام برای پیشگیری و درمان بیماری‌ها عموماً و جذام خصوصاً بسیار ساده، کم‌هزینه و درعین‌حال مهم است. ازنظرِ اسلام، استفاده صحیح از طبیعت و منابع سرشار غنی آن از بوییدن گل گرفته تا رعایت منظم بهداشت فردی نقش بسزایی در درمان و پیشگیری بیماری‌ها دارد.

توجه به ادعیه و راز و نیاز با پرودگار در کنار تدبیرهای عملی برای درمان و پیشگیری جذام راه وسیعی را جهت مقابله با درد و بیماری فراروی انسان قرار می‌دهد.

اسلام به‌عنوان مجموعه‌ای از نظام‌های متفاوت، همه ابعاد وجودی انسان را در نظر گرفته است. ازاین‌رو اگر به‌دنبال پیشگیری یا درمان جذام و یا بیماری‌های مشابه بوده، کرامت، اخلاق و سایر ابعاد وجودی او را در نظر گرفته است.

تشکر و قدردانی

نویسنده قدردانی ویژه خود را از جناب آقای دکتر عبدالناصر رفیع که تحقیقات ارزنده علمی و میدانی خود را درباره جذام در اختیار قرار دادند ابراز می دارد.

تضاد منافع

در این پژوهش هیچ گونه تضاد منافعی برای نویسندگان وجود ندارد.

ملاحظات اخلاقی

تمام ملاحظات اخلاقی در این مقاله رعایت شده است.

سهم نویسندگان

اکبر ساجدی)پژوهشگر اصلی و نویسنده مسئول(: ایده اصلی، نگارنده مقدمه، روش شناسی و
جمعبندی پژوهش؛ عبدالناصر رفیع)پژوهشگر کمکی(: نگارنده داده های علمی و تجربی و بحث؛ میرجعفر
طباطبایی چهاربرج)پژوهشگر کمکی(: گردآوری داده ها.

حمایت مالی

این پژوهش به صورت آزاد انجام یافته و حمایت مالی ندارد.

REFERENCES

1. Ministry of Health and Medical Education.2023. Link
2. Haddad Adel GH. Daneshnameh Jahan Eslam. Tehran: Islamic Encyclopedia Foundation. 2014. **9**:4532. Link
3. Azdi A. Ketab Al Ma. Tehran: Institute of Medical History Studies, Islamic and Complementary Medicine University of Medical Sciences. 2005:243. Link
4. Moen M. Fahng Moen. Tehran: Amir Kabir. 1992;**1**:1220-1455. Link
5. Haeim S. Small dictionary English Persian. Tehran: Contemporary Culture; 2000:26. Link
6. www.irsci.com/iran-science-magazine.html.
7. Rafi A. A Practical Guide to Clinical Bacteriology. (Translation) Tabriz: Tabriz University of Medical Sciences. 2000:265-272.
8. Hag Go S M & Rafi A. The introduction of leprosy and review of the epidemiology, diagnosis ways. Tehran: Monthly Message Labs. 2012:29.
9. Ravandi G. Al Daavat. Qom: School Imam Mahdi. 1986:79.
10. Ebn Babveih M. Al Khesal. Qom: Jameh Modarresin Publications. 1982;2:520-21.
11. Ebn Babveih M. Man La Yahzor Al faqih. Qom: Jameh Modarresin Publications.1992.3:403.
12. Ahmad Ebn Hanbal. Mosnad Ahmad. Beirut:Dar Sader; Undated. 4.:.390.
13. ebn aser M. Al nahayeh Fi Kgareb Al hadis. Qom: Esmaelien Publication. 1987; 1:252.
14. Roshanzamir A. Take a leprosy. New monthly medication; 2016:16.
15. Kuleini M. Kafei. Tehran: Office Islamic culture. 1986;4:34.
16. Ebn Babveih M. Man La Yahzor Al faqih. Qom: Jameh Modarresin Publications;1992.3:403.
17. ebna bastam A & H. Teb Al Aemmh. Qom: Sharef Al Razei Publication;1990:19-107.
18. Kuleini M. Kafei. Tehran: Office Islamic culture. 1986;2:528-31.
19. Kuleini M. Kafei. Tehran: Office Islamic culture. 1986;6:236-509.
20. Kuleini M. Kafei. Tehran: Office Islamic culture; 1986. Vol 8.P.192
21. Resaleh Zahabeyh.Emam Reza. Qom: Khayams House. 1981. 27: 60.
22. Ebn Babveih M. Man La Yahzor Al faqih. Qom: Jameh Modarresin Publications.1992;1:96.
23. Hosseini Z , Esmaeilzadeh S. Having Sex during the Menstruation from the Perspective of Quran and Medicine. *Journal Of Zanjan University Of Medical Sciences And Health Services*.2014:23-32.
24. Mostaghferi G. Teb Al nabi. Najaf: Al hedareih Publications.1964:22-30.
25. Tabarsi F. Makarem Ethics. Qom: Sharef Al Razei Publication.1991:76.
26. Ziaei M, Sharifi M, Naghdi Badi H, Tahsili J, Ghorbani Nohooji M. A review on Ocimum basilicum L. medicinal plant with a focus on the most important secondary compounds and its medicinal and agronomic properties. *Journal of Medicinal Plants*. 2014;**13**(52):26-40. Link
27. Mohsenipour Z,Hassanshahian M. Antibacterial activity of Espand (Peganum harmala) alcoholic extracts against six pathogenic bacteria in planktonic and biofilm forms. Esfahan: Biological Journal of Microorganism. 2016:109 –20. Link
28. Abolghazi M, Abiri R, Majnooni MB, Fallahi B, Babanejad M. Antibacterial effect of six plant extracts on some pathogenic bacteria. *J Clin Res Paramed Sci*. 2013;**2**(3). Link
29. Naghdi Badi H A, Mehrafarin A, Taherian, N, Qavami N, Nickhah Basti A. A Review on Pharmacological and Agronomical Properties of Senna (Cassia angustifolia Vahl). *Tehran: Journal of Medicinal Plants*. 2012:1-12.
30. Alizadeh H, Ghiamirad M, Ebrahimiasl S. The study of antibacterial activity of alcoholic extract of Brassica Napus L. on some of pathogenic bacteria. *Medical Journal of Tabriz University of Medical Sciences*. 2014;**35**(6):74-9. Link
31. Nafisi M A. Farhng nafisi. Tehran: Khayam. Vol 4.P.2776.
32. Moshiri J, Haj Ali Mohammadi H, Emami K._Therapeutic effects of Henna *jiitm*. 2015;6(3):249-56. Link
33. Behdani M, dr Ghazvini K, Mohammadzadeh AR, dr Sadeghian A. Antibacterial activity of Henna extracts against Staphylococcus aureus and Pseudomonas aeroginosa._Gonabad: Quarterly of Horizon of Medical Sciences; 2009. P.46.
34. Ebn Babveih M. Al Khesal. Qom: Jameh Modarresin Publications; 1982.Vol 1.P.210. (Full Text In Arabic)
35. Kuleini M. Kafei. Tehran: Office Islamic culture. 1986;8:382.
36. Moen M. Fahng Moen. Tehran: Amir Kabir. 1992;4:4958.
37. www._wikipedia.org.
38. Ebn Babveih M. savab Al amal & egab Al amal. Qom: Sharef Al Razei Publication.1985:107-188.
39. Shobbar A..Teb Al Aemmh. Beirut: Al ershad culture.2007:285.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-11-17]